

OBSERVAȚII ASUPRA SINTAGMELOR *ALT NIME* ȘI *NIME ALT* ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

ADRIAN CHIRCU

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

„Particularitățile flexiunii pronominale în limba română constau [...] într-o utilizare deosebită a inventarului de forme moștenit din latină, precum și în valoarea funcțională atribuită fiecărui element în ansamblul sistemului.”
(Niculescu 1965: 39)

1. Introducere

În ultimul timp, autorii studiilor de sintaxă s-au aplecat tot mai mult asupra unor vechi fapte de limbă, încercând să explice unele structuri sintactice moderne care s-au generalizat și care au determinat, la nivel sintactic, anumite mutații. Analiza în profunzime a textelor noastre vechi permite, fără îndoială, observarea și lămurirea unor îmbinări de cuvinte, a căror întrebuintare, în cadrul enunțului, se află atât sub semnul unei selecții morfologice, cât și al unei topici destul de laxă, în sensul că termenii sintagmelor puteau fi interșanjabili, fără a afecta în mod deosebit semnificația globală a enunțului.

În urmă cu un an, la aceeași manifestare științifică¹, abordez, într-un amplu studiu, *Observații asupra sintagmelor nemic(ă) alt(ă) și alt(ă) nemic(ă) în limba română veche*, problematica asocierii pronumelor în limba română veche, cu referire specială la pronumele negativ *nimic*, respectiv nehotărâtul *altul*, care alcătuiau o sintagmă des întâlnită în vechile noastre texte, dar și în limba română actuală, și care a avut, de-a lungul veacurilor, o evoluție interesantă.

Continuând demersul întreprins prin contribuția anterioară, ne propunem să urmărim constituirea și cristalizarea unei alte sintagme, alcătuită, de asemenea, dintr-un pronume nehotărât (*alt*) și un pronume negativ (*nime*, *nimeni*), care a cunoscut o largă întrebuintare în secolele trecute și care este folosită până în zilele noastre.

În principal, perioada avută în vedere pentru excerptarea materialului factual se situează între 1532–1780 (Gheție 1997: 52–53), una dintre cele mai interesante pentru surprinderea evoluției limbii române, în care au avut loc diverse mutații de ordin sintactic. După cum se va constata, întocmai s-a întâmplat și în cazul acestei asocieri pronominale ce caracterizează, astăzi, în special în vorbirea familiară, evoluând însă din punct de vedere structural (*nimeni altcineva / altcineva nimeni*).

¹ *Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, cel de-al 12-lea Colocviu al Departamentului de lingvistică, 14–15 decembrie 2012, București, Universitatea din București, Facultatea de Litere. Studiul va apărea în volumul *Diachronic Variation in Romanian*, Newcastle-upon-Avon, Cambridge Scholars Publishing.

Consultarea atentă a lucrărilor de sintaxă diacronică ori sincronică sau a principalelor dicționare ale limbii române a revelat faptul că, până astăzi, cu excepția unor menționări izolate (TDRG I 2000: 76; Frâncu 2009: 69), sintagma în discuție n-a stârnit interesul lingviștilor, chiar dacă apare constant în textele vechi și caracterizează regiuni diferite, evidențiind, astfel, caracterul unitar al unor structuri sintactice românești.

După cum sublinia și Niculescu (1965: 30–40), originea celor două pronume asociate este latinească, părțile de vorbire în discuție fiind continuatoarele lat. *alter*¹ (REW 2009: 30, rom. *alt*, veigl. *yultro*², it. *altro*, log. *atteru*, engad. *oter*, friaul. *altri*, friz. prov. *autre*, kat. *altre*³, sp. *otro*, pg. *outro*)⁴, respectiv al sintagmei primare negative latinești *nec*⁵ *homo* (= *homo*)⁶ > *nemo*, *-minis*, întâlnită, mai ales, în română (*nime* ± *ni*) sau în vechea corsicană (*nimmu*, *nimu*⁷), dar și în alte limbi romanice, din grupul italic: v. it., tosc., pis. *nimo*, sard. ⁸luog., mer. *nèmos*, camp. *nèmus*.⁹

Dacă, în dialectele sud-dunărene, descendenții lat. *alter* cunosc o întrebuintare generală (meglrom. *alt*, istrom. *ât*, arom. *altu*), situația se prezintă diferit în cazul pronumelui negativ, deoarece *nime(ni)* se întâlnește doar în meglendoromână: *nimen*, *nimea*, *nimi*, *nimini*, *niminea*, pe când, în istroromână, avem un descendent al compusului lat. *nec unus* > istrom. *nițur*, *nițur*.

În aromână, complexitatea este mai mare, întrucât compusul *tsiniva* are dublă semnificație „cineva” și „nimeni”, iar dezambiguizarea se face în context: *si nu nă știbă tsiniva* „să nu afle cineva”; *Greilu tsi-l grești nu ts-ul avde tsiniva* „graiul pe care-l grăiești nu-l aude nimeni” (Capidan 2005: 428). Alături de *tsiniva*¹⁰, se mai întrebuintează și alte compuse, în a căror structură apare gr. *kav* ‘nimeni’ (cf. *kavévaç*) *cariva*, *caneva* (*caniva*), *cantsiva*, *canevrunu*: gen.-dat. *a cúniva* – *nu si spuni a cuniva* „nu se spune nimănui” (Capidan 2005: 428–429); *s’nu-ascuț caniva* „să nu ascuți pe nimeni” (DDA 2013: 312). De asemenea, tot în aromână se întrebuintează, cu valoare negativă, și *vîr*, *văr*, *vărnu*: *di sói vîr nu-armase* „din rudenie nu a rămas nimeni”, *vî’ră nu-ț da s’ mîfi* „nimeni nu-ți dă să mănânci” (DDA 2013: 1271).

¹ Grandgent (1958: 53) constată că *alius* „altul din mai mulți” și *alter* „altul din doi” „în vorbirea cotidiană, se confundau”, urmarea fiind înlocuirea primului cu cel de-al doilea. Väänänen (2006: 127) observă și el că „*alius* est éliminé (à part un neutre *alid*, **ale* supposé par a. fr. prov. *al*, *el*) au profit de *alter* qui élargit son sens originel ‘l’un des deux’.”

² Bartoli (2000: 393) inventariează *jyaltro*.

³ În vechea catalană, avem *altro*. Dialectal (Perpignan), se întâlnește și *altru*.

⁴ Pot fi adăugate aici și cors. *altru*, sd. camp. *atru* (*âturu*, *âteru*), sd. gal. *altu*, dalm. veigl. *jualtro*, prov. *aurre*, *autre*, gal. *outro*, ast. *oitre*, *utru*, calab. *âutru* (*âvtru*, *atru*), gasc. *àut* (*àute*, *àude*), v. leon., rioj., arag., nav. *otre*.

⁵ Guy Serbat (1986: 149) observă că, în afara negației fundamentale latinești *non*, „les autres négations latines, c’est-à-dire *nē* et tous les composés dont *ne* est un composant, ont souvent disparu. *Nē*, *nihil* n’ont pas subsisté; *nēmo* ne survit qu’en Roumanie.”

⁶ În latină, avem și o sintagmă pleonastică *nemo homo* ‘niciun om, nimeni’.

⁷ Păstrarea unui descendent al lat. *nemo*, *-minis*, în corsicană, se datorează, probabil, și influenței semnificative a dialectului pisan. Pentru mai multe informații asupra acestui aspect, a se vedea Dalbera Stefanaggi (2002: 10).

⁸ Pentru alte detalii referitoare la prezența lui *nemos* în sardă, a se vedea Wagner (1993: 331).

⁹ Vezi, în această privință, și remarcă Mariei Iliescu (2012: 105).

¹⁰ Se pare că, astăzi, acest pronume nehotărât nu mai este întrebuintat în graiurile aromâne. Informația ne-a fost oferită de către Nicolae Saramandu.

2. Comparație interlingvistică

Asocierile dintre un nehotărât și un negativ, studiate în articolul nostru, nu reprezintă o caracteristică a limbii române, ci sunt prezente și în celelalte limbi romanice surori, ceea ce ne trimite, fără îndoială, la un fond comun latin¹.

În latină, întâlnim *nemo alius* „niciun alt om”, iar, în limbile romanice, acest tip de structuri sunt continuate până în zilele noastre: fr. *personne*² *d'autre*, cat. *ningú mes*³, *alguna persona*, sp. *nadie más / más nadie*⁴, *ninguna persona*, port. *nenhum outro*, *nenhuma pessoa*, it. *nessuno altro / altro nessuno*, prov. *degun autre* etc.

Limba română, dar și corsicana ori sarda se dovedesc a fi limbile romanice care au făcut apel la combinația lui *alter* cu fosta sintagmă latinească *nec hemo*.⁵ De pildă, în corsicană (Ceccaldi 1988: 253), avem un compus asemănător, ceea ce trimite, fără doar și poate, la o sintagmă deja constituită în latina populară: *un c'è altrunimu* „nu-i nimeni altcineva”, *un aghju vistu ad altrunimmu*⁶ „n-am văzut pe nimeni altcineva”. În sardă, alături de *nesciúnc* ori *neúnc*, se folosește, frecvent, și *nèmos: nemosàteru u'apo podidu intèndere custa cosa* „nimeni altcineva nu a putut să audă acest lucru”.

De altfel, se pare că modelul sintagmic discutat nu este unul exclusiv romanic, deoarece se întâlnește și la alte familii de limbi, ceea ce ne determină să susținem că acesta are origini mult mai vechi, probabil indoeuropene.

Astfel, în diverse limbi, avem: pol. *nikt inny*, rus. *никто иной / никто другой* [n'ikto inoj / n'ikto drugoj], ucr. *ніхто дрогої* [n'ichto druhyj], srb. *niko drugi*, slov. *nihče drug*, bg. *nikoū dpyz*, sk. *nikto iný*, ceh. *někdo jiný*, turc. *başka kimse yok*, gr. *κανένας άλλος* [Kanenas alos], est. *keegi teine*, norv. *ingen andre*, dan. *ingen andre*, ebr. *אף אדם אחר* [af ehad], indon. *tidak ada orang lain*, let. *neviens cits*, lit. *niekas kitas*, hol. *niemand anders*, sued. *ingen annan*, engl. *nobody else, no one else*, germ. *niemand sonst*, magh. *senkimas / mas senki*, fin. *kukaan muu*.

Probabil că, fiind formă scurtă și ambiguă în ceea ce privește semnificația, *alt* avea nevoie de o asociere cu o parte de vorbire care să o întărească atât formal, cât și semantic. Această afirmație nu e hazardată, deoarece întâlnim, în limba română, dar nu numai, și alte construcții asemănătoare, în care nehotărâtul *alt* este prezent: *alt nimic, alt oarecare, alt oarecine, alt oarece, alt fiiece, alt cineva, altă ce, altă ceva, alt încotro, alt undeva, alt cumva, altcâtva* etc.:

- (1) ...și nu știm încă pentru *alt oarecine* (a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit... (DC, II, 234v, p. 330);

¹ În urma unei analize riguroase, Niculescu (1965: 39) constată că „nimic neromanic nu poate fi identificat în flexiunea pronomelor românești.”

² Același Guy Serbat (1986: 150) amintește despre crearea unor noi cuvinte latinești negative: „**Rien** représente le latin **rem** (accus.), ‘chose’; **personne**, le latin **persona**, ‘personnage, personne’.”

³ V. cat. și dial. *negun altro*.

⁴ Haadsma și Nuchelmans (1963: 54) susțin că „**nemo** se conserve à l'Est; l'Espagne a gardé les expressions **natus nemo, res nata**, attestées chez les Comiques, d'où **nadie** ‘personne’, **nada** ‘rien’.” Aceeași părere o are și Bartoli (2000: 209), care afirmă că „sono rum., ital. e sardo allectare, allenare, allentare, grando, **nemo**, sugere e altri.”

⁵ Väänänen (2006: 55) observă că „à l'intervocalique, l'aspiration latine était amuie dès l'époque pré littéraire, comme le montrent les composés **nemo** de ***ne-hemo** (= **-homo**).”

⁶ În corsicană, se păstrează forma de nominativ. Alte exemple constituite cu ajutorul lui *nimu*: *Ùn m'aiuta nimu, Nimu m'aiuta* „Nimeni nu mă ajută” (Ceccaldi 1988: 253).

- (2) ...carele și el era adus rob împreună cu alții, chiemă, zisei, pre acesta și pre **alții unii** mai aleși ai lui soții (PM, S, I, p. 264).

O structură apropiată de cele anterior menționate se întâlnește și în aromână, unde pronumele nehotărât **vîr**¹ „cineva” este întrebuițat și negativ, având înțelesul „nimeni” și apărând într-o sintagmă (**altu vîr / vîr altu** + variante) echivalentă cu cea din dacoromână (**nime altu / altu nime** + variante) pe care o analizăm în studiul nostru. În acest sens, exemplele de mai jos sunt elocvente:

- (3) *Aclò ȳu s-frînđeà di fugă, da di nă moară aspartă, apărvisită, fără domnu, necă **altu vîr***² (P. Papahagi, BA, p. 231, 31–32);
„Acolo unde se rupea (era rupt) de fugă, da de o moară, stricată, părăsită, fără stăpân, nici nimeni altu!”
- (4) *Nu viđ'ui **văr** alt*³.
„Nu am văzut pe nimeni altcineva”

Se pare că, din punct de vedere semantic, **alt** nu aduce o informație completă în enunț, fapt observat, mai întâi, de autorii DLR, literele A-B (2010: 121), care afirmă că „**alt** se deosebește deci de restul pronomelor nedefinite prin faptul că în conținutul său nu se poate cuprinde și ideea exprimată prin vreunul dintre pronumele hotărâte: *Lucrul acesta să-l facă alții! (subînțelegându-se: «căci noi, voi etc. nu-l vom face»*)”.

O opinie similară formulează și Tache Papahagi (1985: 82) care susține că „prin însăși natura lui, acest nedefinit se caracterizează prin neprecizarea pe care o conține în el în sensul că nu poate preciza despre cine sau despre ce este vorba...”

Prin urmare, nehotărâtul **alt (altul)**, folosit singur, avea nevoie de o informație suplimentară care să completeze semnificația sa, iar aceasta este adusă de pronumele **nimeni (nime, nimea** etc.), care reușește, astfel, să lămurească ambiguitatea contextuală și să o limiteze. Asocierea celor două pronume nu e accidentală, mai ales că **alt**, apare, în general, în enunțuri negative⁴, ceea ce facilitează apropierea sintactică și semantică de **nimeni**. În momentul în care **nimeni** neagă partitivul **alt**, acesta „neagă însă implicit și totalitatea” (Manoliu-Manea 1968: 124).

Diversitatea formelor celor două pronume poate fi pusă pe seama ezitării celui care întrebuițează sintagma (traducător, copist ori tipograf) și a normei locale. Apropierea lui **alt** de **nimeni** (sau invers) este firească, amândouă având o formă de masculin singular. Maria Manoliu-Manea (1968: 124) precizează că „ca și **cineva** sau **ceva**, **nimeni** și **nimic** intră în acord numai cu morfeme de singular (**nimeni nu vine**) delimitează implicit totalitatea (persoane, non-persoane), nu cer delimitarea explicită a părții: ele sunt așadar, prin excelență partitive negative”.

La rândul său, Constantin Dominte (2000: 233; 2003: 72) întrevide o apropiere, la nivel semantic, a negativului **nimeni** de nehotărâte, afirmând că acesta „se caracterizează, din punct

¹ Vezi și *supra* explicațiile.

² Pentru alte informații, a se consulta DDA (2013: 1271).

³ Exemplu oferit de către colega noastră Manuela Nevaci.

⁴ Observația lui Bourciez (1967: 96), conform căruia **alius** «a été peu à peu remplacé par **alter** qui signifiait à l'origine 'autre s'il s'agit de deux', et dont l'emploi s'est généralisé dès l'époque classique surtout dans les phrases négatives: *Nec metus alter inest* (Ov. Fast. 2, 224)», justifică, în mare măsură, combinarea lui **altă (alta, alt)** cu **nimeni**, în limba română.

de vedere semantic-lexical, prin prezența semului [+ personal] în conținutul lui, întrucât, în opoziție cu pronumele negativ **nimic**, el substituie substantivele de «gen personal», ca și nume de alte animate sau de inanimate personificate, aparținând, din punct de vedere semantic, paradigmei în care se încadrează și pronumele relativ-interogativ **cine** (?) și pronumele nehotărâte **cineva, oricine**.”

Aceeași compatibilitate funcțională este remarcată și de autorii GALR I (2008: 253) care includ, printre cuantificatori, „pronumele care exprimă raportul parte-întreg: pronumele nehotărâte și pronumele negative”. Prin urmare, cei doi membri ai sintagmei analizate în studiul nostru se numără printre pronumele de cuantificare și fac parte dintre cuantificatorii existențiali (GALR I 2008: 258; GBLR 2010: 144; Cornilescu, Nicolae 2011: 86–91), respectiv dintre cuantificatorii nuli (GALR I 2008: 253, 268–272; GBLR 2010: 154).

Apropierea semantică și sintactică a celor două pronume în limba română, dar nu numai, este evidentă, fiind relevată și de exemplele date *supra*, pentru aromână, unde atât *tsiniva*, cât și *vîr* sunt folosite cu ambele valori.

Concordanța de semnificație și structură dintre cele două pronume poate fi sesizată și în corsicană, unde avem o serie de contexte comune: *un aghju vistu à nimu* „n-am văzut pe nimeni”: (în interogații) *Hai vistu à nimu?* „Ai văzut pe cineva?”, *Ecci nimu in casa?* „E cineva în casă?” – *Un c'è nimu*. „Nu-i nimeni” (Ceccaldi 1988: 253).

În ceea ce privește rolul lui **alt** din sintagma noastră, acesta este „relativ și marchează diferențierea în raport cu o altă entitate din domeniul cuantificat” (GALR I 2008: 258), iar negativul **nime(ne)** „neagă existența vreunui referent în domeniul dat” (GALR I 2008: 253). Așadar, pronumele negativ nu face altceva decât să anuleze diferențierea sugerată de pronumele nehotărât.

3. Originea și utilizarea pronumelor negative

Părțile de vorbire analizate sunt atestate în vechile noastre texte, având valoare morfologică similară, și anume pronominală, ceea ce face ca asocierea și distribuția lor să nu fie întâmplătoare și să justifice oarecum crearea și folosirea sintagmelor abordate, în ciuda faptului că, cel mai adesea, nu se simțea neapărat nevoia unei asocieri, iar acestea apăreau singure în enunț.

Alteori, negativul **nimeni** înlocuiește, din punct de vedere morfosintactic, un alt pronume negativ, mai precis **niciunul**, care are un semantism mult mai larg, fiind întrebuițat atât pentru inanimate, cât și pentru animate. Acesta din urmă „neagă fiecare parte a totalității și implicit întreaga totalitate. De aceea, diferența dintre seria **nimeni** – **nimic** și **niciunul** se încadrează mai puțin la opoziția partitiv ~ totalitar și mai mult în relația totalitate implicită (separativ la nivelul totalității) ~ totalitate explicită (separativ la nivelul totalității)” (Manoliu-Manea 1968: 124).

Prin urmare, negativul **nimeni**¹ poate fi întrebuițat în enunț, atât cu valoarea sa propriuzisă, cât și cu valorile semantice ale pronumelui negativ **niciunul** [cele marcate + Animat], care „este specializat explicit pentru cuvinte numărabile (în ipostază pronominală [și] substituie un GN cu substantiv numărabil)” (GBLR 2010: 156), diferența între cele două făcându-se în context:

¹ Väänänen (2006: 127) precizează că „les indéfinis négatifs **nullus** et **nemo** sont concurrencés par **nec unus, neque unus**.”

- (5) Cât **nime** [s.n. niciunul] din crai, sau den domnii creștini, pân<ă> și venețiani, din casăle lor moșcancă de cinste să-i fie crăias<ă> n-au priimit (AU, CP, I, 214, p. 191).

Dacă negativul **nimeni** „stabilește relații de opoziție mulțime vidă / nevidă cu pronumele nehotărâte animate **cineva** și **toți**: **Cineva** a fost întrebat sau **Toți** au fost întrebați > **Nimeni** nu a fost întrebat” (GBLR 2010: 155), celălalt pronume negativ, **niciunul**, „stabilește relații de opoziție mulțime vidă / nevidă cu **unul** și **vreunul** din clasa pronumelui nehotărât: **Unul** a luat cuvântul la ședință > **Niciunul** n-a luat cuvântul la ședință; **O** fi venit **vreunul** > **N-o** fi venit **niciunul**” (GBLR 2010: 156). Cf. *A venit vreunul? Nu, n-a venit nimeni / niciunul.*

În urma unei analize riguroase, Frâncu (2009: 74) observă că „**nimeni**, deși prezent în toate variantele literare, se întâlnește mai frecvent în varianta literară muntenească și în graiul muntenesc, iar **nime**, deși este atestat în texte reprezentând toate variantele literare, era mai frecvent în textele reprezentând variantele moldovenească, bănățean-hunedoreană și nord-transilvăneană, precum și în texte provenind din Oltenia”, dar nu putem generaliza remarca și în cazul sintagmei în discuție, deoarece asocierea pronumelui negativ (**nime** ori **nimic**) cu cel nehotărât (**alt**) nu este constantă, când este vorba de repartiția dialectală.

Frâncu (2009: 73) susține și că am avea de-a face cu două pronume diferite (**nimeni** și **nime**), cu diverse ocurențe, însă Dominte (2003: 70) e de părere că „forma cea mai veche din dacoromână, dintre cele atestate, este **nimene**, din care vor fi apărut toate celelalte.”

În ceea ce ne privește, împărtășim a doua opinie, menționând totuși că la baza formei scurte stă lat. **neminem** care a dat pe ***nemene**. De altfel, evoluția pronumelui negativ în discuție a fost urmărită îndeaproape de către Dominte (2003: 70–72; 2000: 230–233), care își încheie parcursul diacronic conchizând prin a afirma că formele scurte, arhaice și regionale, pot fi „explicate prin fonetică sintactică [...], fiind vorba despre fenomenul haplogogiei sintactice.”¹

Privitor la distribuția celor doi termeni în sintagmă, am remarcat atât o disponibilitate combinatorie, cât și o varietate destul de rar întâlnită la alte părți de vorbire. Nu sunt puține la număr situațiile în care avem, în același text, ambele structuri (cu pronume nehotărât postpus sau antepus negativului), ceea ce sugerează că, în limba română veche, nu se stabilizase încă locul celor doi termeni.

4. Sintagme cu pronume negative și nehotărâte în limba veche și în limba actuală

Întocmai ca în cazul sintagmei **nimic altă**², cu multiple ocurențe, dintre textele secolului al XVI-lea, se remarcă, prin inventarul relativ bogat, *Tâlcul evangheliilor* a diaconului Coresi (C, TE), în paginile cărui întâlnim următoarele sintagme: **altul nimea** (43r-43v), **la altul la nimea** (2 ocurențe; 172r și 217r–217v), **alt nimea** (217r–217v), **nimea altul** (3 ocurențe, 49v, 225v și 226v), iar dintre textele din veacul al XVII-lea, se detașează atât scrierea *Mărgăritare* (IGA, M), traducere din Ioan Gură de Aur, apărută în 1691: **alt nimeni** (2 ocurențe, 35r și

¹ Candrea și Densusianu (2003: 210) susțin că „forma normală trebuia să fie ***nemene**, cu **ne** inițial, care apare numai la gen.-dat. † **nemănu**; trecerea lui **ne-** la **ni-** în forma **nime(ne)** e foarte timpurie (anterioară formelor **nimica**, **niște**, **nici** etc.) și se poate explica numai printr-o disimilațiune a lui **e** din prima silabă sub influența lui **e** din silaba următoare; formele cu **-r-**, **nimărui** etc. după care s-a refăcut **nimerea** au fost înrîurite de **cărui**; forma scurtată **nime** a rezultat prin fonetică sintactică din expresiuni ca **nimeni nu știe**, **nimene nefiind acolo**, **de nimene nevoit**, formulă întrebunțată în mai toate zapisele vechi, unde finala **-ne**, nevenind în contact cu **nu**, **ne-**, a putut ușor să dispară cu timpul; în forma **nimălui** s-a disimilat **n-n>n-l**.”

² Vezi studiul nostru (Chircu 2014).

105v), *alt nimenea* (53r), *alt nime* (134r), cât și *Viața și petrecerea svinților* (1682–1686) a Mitropolitului Dosoftei: *altul nime* (402r), *alt nimerea* (406r), *alt nime* (27r), *altul nimerea* (2 ocurențe; 410r–411v și 396r).

Există și texte în care sintagma nu apare: Coresi (*Psaltirea slavo-română*, *Pravila*, *Catehismul*) *Manuscrisul de la Ieud*, *Codicele Voronețean*, *Fragmentul Todorescu*, *Cronograful* lui Moxa.

Se va observa *infra* că negativul *nimeni* se caracterizează printr-o varietate formală deosebită, datorată, în special, desinenței (etimologice *nem*; în latină, *nemo*, *-minis*, *-minem*) ori particulelor deictice (*-le*, *-a* sau *-lea*) care îl însoțesc, pe când *alt* este mai stabil, singura particularitate fiind folosirea sa fără amplificativ pronominal, cu amplificativ pronominal și cu *u*, care cumulează valoarea acestuia din urmă (*alt*, *altul*, *altu*), ceea ce face ca distribuția lor în sintagmă să fie cvasicompletă.

Probabil că pierderea lui *-l* final, întocmai ca la substantivele de tipul *omu*, se datorează factorului fonetic, care „a avut un rol în procesul dispariției lui *-l*. Consoana finală a cuvintelor articulate cu articolul hotărât masculin a căzut ca urmare (sau și ca urmare) a tendinței de simplificare a grupurilor consonantice” (Dimitrescu 1978: 232).

Așadar, pronumele nehotărât *alt* cunoaște doar 3 invariante (*alt*, *altu*, *altul*), pe când pronumele negativ *nime* are mult mai multe alomorfe datorate, în special, provenienței textelor și tipului acestora (formele apar cu rotacism, cu particule deictice sau cu alternanțe vocalice): *nime*, *nimea*, *nimeni*, *nimerea*, *nimenea*, *nimini*, *nimine*, *nimenile*, *nimenilea*, *nimenilea*:

- (6) *Vedeți, frații miei, că cu nemica altă nici la altul nimea nu poate afla ispășenie sufletului, ce numai la Iisus Hristos* (C, TE, 43r–43v, p. 60)
- (7) *ca să nu fii volnic nime a lua măcar un ou fără-de bani, nici slujbașu, nici altu nime* (PEKC, L.f. 405v–406, p.15)
- (8) *iară de va fi numai tatăl pruncului și nu va fi alt nime, nici un creștin* (ȘTB, 22, p. 181)
- (9) *ca să fie pace unul de cătră alalt să nu mai aibă treabă nici el, nici alt nimenilea den ruda lui* (DRH, B, XXIII, p. 414–416)
- (10) *numai să aibă mănăstirea treabă cu dânsa, alt nimenile, căci eu n-am nimenile rudă* (DRH, B, XXIII, p. 497)
- (11) *că era pentru isteciunea sa și ascuțătura firii foarte învâțat și multe știutori, ca altul nimerea* (D, VPS, 410r–411v, p. 348)
- (12) *nice altu nimine den proroci nu o au pățit* (ÎZ, II, 37r / 2–3, p. 384).

Sintagmele cu intercalări (non prepoziționale) sunt rare, însă sugerează, într-un anumit fel, autonomia elementelor din punct de vedere morfologic, chiar dacă *Ts*-ul (termenul subordonat) se află într-o relație cuantificatoare. Acestea persistă însă și în veacul al XIX-lea, ceea ce sugerează instabilitatea sintagmei cercetate:

- (11) *Și am fost numai noi amîndoao, iar alt n-au mai fost cu noi nimenea* (ÎNB, 27v p. 152r)
- (12) *Să las dar că și venirea în scaun îi fu ciudat, / Întrând pă Podul Mogoșoaii, ca nimini dintre domni alt, / Cu care vru, cum să vede, să arate tuturor...* (ZR, OC, vs. 49–51, p. 6).

Un alt aspect legat de sintagma în discuție privește asocierea nehotărâtului *cineva*, cu pronumele nehotărât *alt*, care, la început, era sporadică, însă, apoi, s-a generalizat, până când elementele componente s-au sudat (*altcineva*).

Chiar dacă nu a întreprins un studiu diacronic al acestor structuri, Ion Giurgea (2010: 164, 167) ține să precizeze că „l’analyse de ces formes comme des composés [...] est soutenue par la flexion” și că „la forme *altul* est simplement une réalisation alternative de *altcineva*, apparue grâce à l’usage fréquent de l’alternatif avec un N vide non anaphorique +animé”. Exemplele de mai jos (13–17) dovedesc că autonomia inițială a elementelor componente este evidentă:

- (13) *Și nemică să n-avem împreună cu sineș, ce ca când ară munci pre alt cinevaș, așa să ne pare noao...* (C, EV, 66, p. 68);
- (14) *Nu sămt eu Dumnedzău nice altul cineva de noi, ce acela ce mărturisești tu iaste Dumnedzău adevărat* (V, C, 77v, p. 449);
- (15) *E să Ilie și Pavel, sau altu-cineva, cătră ceriu s-au fost și luați* (C, EV, 64, p. 461);
- (16) *Carile nu sămt de la altcineva, ce-s de la Domnul nostru Isus Hristos...* (ȘTB, 1v, p. 175);
- (17) *Și ziseră oamenii cătră Lot: „Iaste ție cineva aicea, gineri au feciori au feate? Au altcineva de-ți iaste al tău în cetate”...* (Biblia 1688, I, Facerea, XIX, 12, p. 34).

Ulterior, între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, compusul nehotărât (*altcineva*) începe să fie din ce în ce mai mult întrebuițat în sintagmă cu *nimeni*, structură care se va impune în limba română modernă (*nimeni altcineva* / *altcineva nimeni*), sintagma veche păstrându-se totuși la scriitorii de factură populară:

- (18) *Aflu pre Manasiia acela împăratul jidovăsc ce greși ca nimeni altcineva din oameni, carele spurcă beseareca lui Dumnedzău* (IS, L, 191v, p. 252).

Astăzi, sintagma caracterizează, în special, limba populară și vorbirea cotidiană. Atestările pe Internet sau din mass-media sunt și ele generoase, fapt ce confirmă vitalitatea și, implicit, întrebuițarea structurii. Am constatat totuși o preferință pentru folosirea pronumelui negativ *nimeni* în poziție primară, în detrimentul pronumelui nehotărât *altcineva*:

- (19) *Nu concura cu nimeni altcineva în jur* (Pro TV, 20 mai 2013, ora 7:15)
- (20) *Nimeni altcineva nu mai intră din clipa asta* (Prima TV, 30 noiembrie 2013, ora 20: 50)
- (21) *Am avut încredere în Loredana atunci când nimeni altcineva nu avea* (www.evzmonden.ro, 1.12.2013).

Relația dintre compusul nehotărât *altcineva* ori interogativul *cine* și pronumele negativ *nime(ni)* poate fi percepută mai bine cu ajutorul enunțurilor interogative, care permit o decodare a semnificației și a relațiilor de corespondență semantică și sintactică care se stabilesc, la nivel interpozițional:

- (22) *Bertoldu: Dar este altcineva aice făr de tine ? Pentru că n-aș vrea să m-auză alții spuindu-ți acest lucru.*
Dărăbanul: Nu easte altul nimenea, fără mine, grăiește și-mi spune adevărul (CZB, 43r, p. 215);

- (23) *Dară, cine va putea să ne scoată den munca cea ce va să fie? Alt nimenea, fără numai Dumnezeu, ce noi înșine meargem la muncă* (IGA, M, 53r, p. 161).

În aceste ultime două exemple, gruparea *alt(ul) nimenea* poate fi considerată un anticipant, având rol cataforic și anticipând apariția în enunț a unui subsecvent de tip exceptiv, care (de)limitează posibilitățile de interpretare și permite o relaționare mai evidentă la nivel intraenunțial. De altfel, complementul exceptiv exprimat prin pronume sau prin substantiv (*fără mine, fără numai Dumnezeu*) lămurește conținutul ambiguu al celor două pronume care sunt generalizatoare și limitative.

În toate exemplele aduse în discuție, atât *supra*, cât și *infra*, valoarea pronominală a celor doi termeni ai sintagmei este evidentă. Deseori, termenii constituenți ai sintagmei sunt însoțiți de prepoziție cu Ac (formează fiecare cu aceasta un GPrep), ceea ce infirmă o posibilă ipoteză privitoare la valoarea adjectivală a unuia dintre aceștia. După cum s-a precizat (GALR I 2008: 613), „cele mai frecvente sunt asocierile **prepoziție + nominal**, în organizarea cărora calitatea de centru a prepoziției se manifestă prin restricțiile impuse nominalului (substantiv, pronume sau numeral)”:

- (24) *Și într-aceale 8 zile împreunare au avut de trei ori, nicidecum bucate cu mării-sa de 2 ori, iar cu alt cu nimeni den boiarii țării împreunare n-au avut...* (CM, II, p. 169–170)
- (25) *Amar celuia ce să socotește el însuși deosebi, iar pre alt pre nimeni nu întreabă de sfat* (ÎNB, 158r, p. 268)
- (26) *Adecă întâi greșind vreun frate dintr-aciia împotriva legii sau a zaconului său, să nu fie de alt de nime certat, fără de singur mistrul zaconului...* (AU, CP, I, 35, p. 26)
- (27) *Și sosind svântul la măsură de vârstă, toată enchiclopedia învăță, adecă toată învățătura cărții din lume, ca alt nime ca dânsul* (D, VPS, 281r, p. 243).

5. Variație flexionară și interpretare sintactică

Spre deosebire de sintagmele *nimică altă* sau *altă nemică*, care, din imposibilități flexionare, apar doar la cazurile drepte, sintagmele studiate pot apărea și la cazurile oblice, antrenând amândoi termenii în flexiunea cazuală, ceea ce subliniază, încă o dată, atât comportamentul lor sintactic asemănător, cât și trăsăturile morfologice comune (desinențe cazuale și de gen). Exemplele noastre ilustrează fie dependența de un nominal (G), fie dependența sintactică de un verb (D):

- (28) *să se tâmple să găsească vreo comoară, aceaia să fie a lui, iară nu a altuia a nemănuui* (ÎL, p. 123)
- (29) *mergând spre Târgoviște și n-au vrut să mai spue nimănuui altuia, fără numai boiarilor, nici au vrut să sloboază pe domnu* (AU, CP, II, 369v, p. 319).

În general, sintagma impune, datorită semnificației pronomelui *nimeni* (mult mai limitativ), întrebuițarea unui verb la forma negativă, însă avem formă afirmativă, mai ales când sintagma este în construcție comparativă, ceea ce infirmă, într-un fel, întrebuițarea exclusiv în enunțuri negative a pronomelor negative (probabil avem a face, în textele traduse, cu un calc după model slav¹); cf. GALR I 2008: 270, unde se afirmă că „impune verbului

¹ Ciompec (1969: 201) susține că, în astfel de situații, avem negații absolute, iar tipul acesta de negație ar putea fi moștenit din latină (1969-203) și nu trebuie invocată doar influența unui original slavon. Pentru

forma negativă, indiferent de poziția sintactică pe care o ocupă în enunț; româna cunoaște deci fenomenul dublei negații”:

- (30) *Iară eu amu nu numai învățai, ce și lucrure adauș, acealea carele **altul niminea** nu le-au făcut* (C, EV, 528, p. 427)
- (31) *Iară turnul acela și podul peste Dunăre, **nimenea altul**, ci Traianu împăratul, cași șanțul Troianul, l-au făcut* (MC, O, 21, p. 257)
- (32) *Și împlând tot fealiul de bunățăți, au isprăvit **ca alt nimerea** mintea cea smerită* (D, VPS, 406r, p. 345)
- (33) *De-acii, deaca stătu păstori cuvântăreațelor lui Hristos oi, avea atâtă milostivire și blândeate și libov **ca altul nimerea***¹ (D, VPS, 396r, p. 336).

Dacă pentru primul element din cadrul sintagmei nu sunt probleme de interpretare, pentru cel de-al doilea analiza nu este atât de clară. În comparație cu sintagma **alt nemică**, asocierea lui **alt** cu **nime(ne)** nu mai limitează flexiunea la N.A., iar **alt** nu mai are valoare neutră și deci permite o libertate flexionară. De astfel, **alt** indică clar că **nimeni** e mai aproape de masculin, în ciuda faptului că nu oferă informații privitoare la identitatea persoanei.

Argumentele invocate mai sus ne îndreptătesc să afirmăm că ne aflăm în prezența unui atribut pronominal categorial² (34–35), funcție care este ocupată de cel de-al doilea pronume, nehotărât sau negativ, în funcție de distribuția din sintagmă. În situații de acest fel, topica e singura care decide funcția sintactică a termenilor (Tr / Ts), iar cazul va fi nominativ:

- (34) *Vedeți, frații miei, că cu nemică altă nici **la altul nimea** nu poate afla ispășenie sufletului, ce numai la Iisus Hristos* (C, TE, 43r-43v, p. 60)
- (35) *Iară eu, din partea mea, îți făgăduiescu și mă jur că, afară de tine, **pe nimene altu** bărbat nu voi ave* (IPM, 13v, p. 78).

În situația în care prepoziția se repetă la al doilea termen (Ts), avem un tip special de atribut pronominal prepozițional (categorial), în acuzativ. Dacă sunt construcții cu cazuri oblice, atunci avem atribute pronominale în genitiv sau în dativ:

- (36) *Sculați și nu vă temeareți. Și deaca-ș deșchiseră ochii, **pre alt pre nime** nu vădzură* (V, C, 102r, p. 480)
- (37) *Iară deaca va avea muiarea coconi, atunce ale coconilor vor fi zeastrele ei, iară nu [ale] **altuia nemănu*** (ÎL, p. 223–224).

Rolul termenului subordonat este de a întări primul element al sintagmei și, prin urmare, de a aduce o informație suplimentară. Largile posibilități combinatorii în interiorul sintagmei fac ca determinantul să devină determinat, iar determinatul să devină determinant. Întocmai ca la falsa apozitie (Drașoveanu 1970: 307–311), elementele prezente în sintagma discutată, **nimeni** sau **alt(ul)**, materializează, în special, cazuri de ordin 1 (N, Ac, G, D) și, mai rar, 3 (Ac).

această din urmă ipoteză, vezi și Rizescu (1963: 473). În latină, dubla negație putea avea valoare afirmativă (Sausy 1988: 162): **nemo non** „toată lumea”, **non nemo** „câțiva”: **Nemo non venit**. „Nimeni nu a venit. / Toată lumea a venit”.

¹ Apare și în *Glosele Bogdan*, 428r, p. 437.

² În analiza sintactică, am ținut cont de sugestiile de interpretare avansate de noi, într-un studiu anterior (Chircu 2014).

Avem „cazuri de ordinul I, prin care le înțelegem pe cele manifestate în substantive și pronume, unde ele înseși, cazurile, sunt generatoare de funcții, fiecare caz fiind consacrat unei unor anumite funcții” (Drașoveanu 1997: 95).

Considerăm că, în majoritatea situațiilor, ne aflăm în prezența unei construcții atributive pronominale categoriale, în ciuda faptului Tr și Ts sunt comutabili. Așa cum am afirmat *supra*, când am descris valoarea semantică a celor doi termeni ai sintagmei, am constatat că aceștia au nevoie de o precizare, ceea ce apropie atributul pronominal categorial de atributul substantival categorial în cazul căruia „primul termen este generic, cu sferă noțională largă, iar cel de-al doilea restrânge extensiunea până la unicat” (GALR II 2008: 667).

În ceea ce privește sintagma discutată, Tr-ul determinat poate avea diferite funcții sintactice specifice cazurilor drepte sau celor oblice: subiect (cel mai frecvent), complement (direct, de agent indirect, prepozițional, comparativ), nume predicativ:

- (38) *Că altul nime nu cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază* (IN, L, p. 263)
- (39) *Și porunca legii iaste să petreacă neștine drept, iară pre alt pre nimea să nu betejască* (ÎL, 74)
- (40) *Adecă întâi greșind vreun frate dintr-acia împotriva legii sau a zaconului său, să nu fie de alt de nime certat, fără de singur mistrul zaconului* (AU, CP, I, 35, p. 26)
- (41) *Pretorie dară unile ca acestea din singura părerea sa scornind și pre nime pe altul în socoteala sa să fie fost a arăta neputând* (DC, H, I, 291, p. 246)
- (42) *Și sosind svîntul la măsură de vîrstă, toată enchiclopedia învăță, adecă toată învățătura cărții din lume, ca alt nime ca dânsul* (D, VPS, 281r, p. 243).

Precum în cazul falsei apoziții (Drașoveanu 1997: 120–121), unde Ts-ul poate fi omis, și în cazul atributului substantival categorial, dispariția termenului subordonat „nu face enunțul non gramatical, dar afectează conținutul informațional al enunțului, coerența lui semantică, iar mesajul nu mai realizează scopul dorit al comunicării. În schimb, informația nu se pierde dacă se suprimă regentul, dar aceasta presupune existența unui fond comun de cunoștințe care să permită decodarea mesajului” (GALR II 2008: 667).

Cât despre mijlocul sintactic de realizare a subordonării, în cadrul sintagmei analizate, avem de-a face cu aderența, înțeleasă ca o relație în care termenul subordonat (Ts) se „atașează foarte puternic, atât în plan formal, cât și în plan funcțional-semantic, la termenul regent (Tr), împreună cu care formează o sintagmă, în prezența unei mărci relaționale \emptyset ” (Chircu 2007: 30).

6. Concluzii

Faptele de limbă avute în vedere în studiul nostru au permis evidențierea unor particularități morfologice și sintactice decelate într-o sintagmă des întâlnită în limba veche, care a cunoscut o evoluție interesantă, oscilantă și care, în zilele noastre, caracterizează limba populară.

Studiul diacronic a facilitat, fără îndoială, urmărirea apariției și dezvoltării unei structuri sintactice mai greu de explicat în sincronie, în realizarea căreia au fost antrenate două pronume, nehotărât și negativ, care au numeroase nuanțe și roluri sintactice, ilustrând, astfel, dinamica funcțională a generoasei clase pronominale.

SURSE

- ***, 2001, *Biblia* (București, 1688), vol. I-II, text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. (Biblia)
- Cantemir, Dimitrie, 1999–2000, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, vol. I–II, ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, București, Editura Minerva. (DC, H)
- Cantemir, Dimitrie, 1988, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P.P. Panaitescu și I. Verdeș, postfață de Elvira Sorohan, Iași, Editura Junimea. (DC, II)
- ***, 1999, *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, III (*Călătoria lui Zosim*, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Maria Stanciu-Istrate & Bertoldo, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție și glosar de Magdalena Georgescu, București, Editura Minerva. (CZB)
- ***, 2003, *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, VII (*Istoria lui Polițion și a Militinei*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție și glosar de Florina Racoviță-Cornet), București, Fundația Națională pentru Știință și Artă. (IPM)
- ***, 1981, *Codicele voronețean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva. (CV)
- ***, 1914, *Codicele Teodorescu și Codicele Marțian*, studiu și transcriere de Dr. Nicolae Drăganu, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Leipzig & Viena, Otto Harrassowitz & Gerold & Comp. (C.TOD)
- Coresi, 1976, *Psaltirea slavo-română (1577)*, București, Editura Academiei Române. (C.PS)
- Coresi, 1963, *Tetraevanghelul (Brașov, 1560–1561), comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăești (1574)*, ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Române. (C, TETR)
- Coresi, 1914, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I (Textul), București, Atelierele Grafice Socec & Co. (C, EV)
- Coresi, 1998, *Tâlcul evangheliilor și Molitevnice românesc*, ediție critică de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Ion Gheție, București, Editura Academiei Române. (C, TE)
- Costin, Miron, 1958, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă. (MC, O)
- ***, 1961, *Cronicari munteni (Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu, Radu Greceanu, Anonimul Brîncovenesc)*, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, Editura Pentru Literatură. (CM)
- ***, 1969, *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, XXIII*, volum întocmit de Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Române. (DRH, B, XXIII)
- ***, 1979, *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru, introducere de Alexandru Mareș, București, Editura Academiei Române. (DÎ)
- Dosoftei, 2002, *Viața și petreacerea svinților (1682–1686)*, text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj, Editura Echinoc. (D, VPS)
- Gură de Aur, Ioan, 2001, *Mărgăritare*, ediție îngrijită, indice de nume și glosar de Rodica Popescu, București, Editura Libra. (IGA, M)
- Haleatovskyj, Ioannykij, 2000, *Cheia înțelesului*, ediție, indice de nume și glosar de Rodica Popescu, prefață de Al. Mareș, București, Editura Libra. (CÎ)
- ***, 1962, *Îndreptarea legii*, ediția a fost întocmită de Colectivul de drept vechi românesc, condus de Acad. Andrei Rădulescu, București, Editura Academiei Române. (ÎL)
- ***, 1971, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moșil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, Editura Minerva. (ÎNB)

- ***, 1985, *Învățăturile preste toate zilele* (1642), édition et étude linguistique par Willem van Eeden, vol. I-II, Amsterdam, Rodopi, 1985. (ÎZ)
- Kogălniceanu, Pseudo-Enache, Ioan Canta, 1987, *Letopiseșul Țării Moldovii de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1733–1774). Letopiseșul Țării Moldovii de la a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1741–1769)*, ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, studiu introductiv de Aurora Ilieș, București, Editura Minerva. (PEKC, L)
- Maior, Petru, 1976, *Scrieri*, vol. I-II, ediție alcătuită de Florea Fugariu, prefață și tabel cronologic de Maria Protase, București, Editura Minerva. (PM, S)
- ***, 1977, *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, Editura Academiei Române. (MI)
- Moxa, Mihail, 1989, *Cronica universală*, ediție critică, însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de G. Mihăilă, București, Editura Minerva. (MM.C)
- Neculce, Ion, 1955, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă. (IN, L)
- ***, 1968, *Palia de la Orăștie* (1581–1582). *Text – Facsimile – Indice*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Române. (PO)
- Papahagi, Pericle, 1905, *Basme aromâne și glosar*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”. (P. Papahagi, BA)
- Românil, Zilot, 1996, *Opere complete*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indici de Marcel Dumitru Ciucă, București, Editura Minerva. (ZR, OC)
- ***, 1916, *Psaltirea scheiană*, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește, vol. I-II, edițiune critică de I. A. Candrea, București, Atelierele Grafice Socec & Co. (PS)
- Scărarul, Ion, 2007, *Leavștița sau Scara Raiului*, ediție, notă asupra ediției și glosar de Oana Panaite, prefață și revizuirea transcrierii interpretative de Eugen Munteanu, Iași, Editura Trinitas. (IS, L)
- ***, 2012, *Șapte taine a besearecii* (1644), ediție critică, notă asupra ediției și studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu, cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității «Alexandru I. Cuza». (ȘTB)
- ***, 1982, *Texte românești din secolul al XVI-lea* (I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui Coresi, III. Fragmentul Todorescu, IV. Glozele Bogdan, V. Prefețe și epiloguri), ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, București, Editura Academiei Române, 1982. (TR)
- Uricariul, Axinte, 1993–1994, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. I-II, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva. (AU, CP)
- Varlaam, 1943, *Cazania* (1643), ediție îngrijită de Jacques Byck, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. (V.CAZ)

BIBLIOGRAFIE

- ***, 2001–2003, *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003. (MDA)
- ***, 2009, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a 2-a, revizuită și adăugită, București, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX)
- ***, 2010, *Dicționarul limbii române*, tom. I (A-B), X (N-O), ediție anastatică, București, Editura Academiei Române. (DLR)

- Avram, Mioara (ed.), 2007, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Române.
- Bartoli, Matteo Giulio, 2000, *Il dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica*, a cura di Aldo Duro, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana.
- Berceanu, B.B., 1999, *Negația. Sistemul negațiilor în limba română*. București, Editura Crater.
- Bourciez, Édouard, 1967, *Éléments de linguistique romane*, Paris, Éditions Klincksieck.
- Candrea, I.-A., Densusianu, Ov., 2003, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A-Putea)*, ediție îngrijită și prefăcută de Gr. Brâncuș, București, Editura Paralela 45. (CADE)
- Capidan, Th., 2005, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, ediția a II-a, cu o postfață de Hristu Căndroveanu, București, Editura Fundației Culturale Aromâne «Dimândarea Părintească».
- Ceccaldi, Mathieu, 1988, *Dictionnaire corse-français. Pieve d'Evisa*, seconde édition revue et augmentée, avec un index alphabétique, Paris, Éditions Klincksieck. (Ceccaldi)
- Chircu, Adrian, 2007, „Aderența în sintaxa limbii române”, în Camelia Stan, Rodica Zafiu, Alexandru Nicolae (ed.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, București, Editura Universității din București, p. 29–36.
- Chircu, Adrian, 2014, *Observations on the Constructions nemic(ă) alt(ă) and alt(ă) nemic(ă) in Old Romanian*, în Gabriela Pană Dindelegan et al. (ed.), *Diachronic Variation in Romanian*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Publishing Scholars (sub tipar).
- Ciompec, Georgeta, 1969, „Observații asupra exprimării negației în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea”, *Studii și cercetări lingvistice*, XX, nr. 2, p. 197–209.
- Ciompec, Georgeta, 1985, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ciorănescu, Alexandru, 2002, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I. O. (DER)
- Cornilescu, Alexandra, Alexandru Nicolae, 2011, „On the syntax of the Romanian indefinite pronouns *unul* and *altul*”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan-Oprea, *Limba română. Ipostaze ale variației lingvistice*, vol. I (*Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologie. Istoria limbii române, dialectologie și filologie*), București, Editura Universității din București, p. 67–94.
- Dalbera-Stefanaggi, Marie-Josée, 2002, *La langue corse*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Dimitrescu, Florica (coord.), 1978, *Istoria limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Dominte, Constantin, 2000, „Pronumele negativ *nimeni* (Studiu micromonografic)”, în Lucia Wald, I. Fischer, Constantin Dominte (ed.), *Alexandru Graur - Centenarul nașterii. Omagiul foștilor elevi și colaboratori*, București, Editura Academiei Române, p. 229–239.
- Dominte, Constantin, 2003, *Negația în limba română*, București, Editura Fundației România de Măine.
- Drașoveanu, D.D., 1970, „Un acord discutabil”, *Cercetări de lingvistică*, XV, nr. 2, p. 307–311.
- Drașoveanu, D.D., 1997, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, indice general de Alexandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Gaffiot, Félix, 1967, *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire Latin-Français*, nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert, Paris, Éditions Hachette.
- Gheție, Ion, 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române.
- Giurgea, Ion, 2010, *Pronoms, determinants et ellipse nominale. Une approche minimaliste*, București, Editura Universității din București.
- Grandgent, C.H., 1958, *Introducere în latina vulgară*, după ediția spaniolă a lui F. de B. Moll, în românește de Eugen Tănase, Cluj, Universitatea Victor Babeș.

- Guțu-Romalo, Valeria (ed.), 2008, *Gramatica limbii române*. I (*Cuvântul*). II (*Enunțul*), București, Editura Academiei Române. (GALR)
- Haadsma, R. A., J. Neuchelmans, 1963, *Précis de latin vulgaire* (suivi d'une anthologie annotée), Groningen, J. B. Wolters.
- Iliescu, Maria, 2012, „Aspects de la négation en roumain en perspective romane”, în Ștefan Colceriu (ed.), *Bătrânul înțelept de la Pylos. Volum omagial dedicat lui Andrei Avram la optzeci de ani*, București, Editura Academiei Române, p. 103–114.
- Manoliu-Manea, M., 1968, *Sistematica substitutelor din româna contemporană*, București, Editura Academiei Române.
- Meyer-Lübke, W., 2009, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 7. unveränderte Auflage, Heidelberg, Universitätsverlag Winter. (REW)
- Nicolae, Alexandru, 2008, „Altul vs un altul”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, București, Editura Universității din București, p. 119–126.
- Niculescu, Alexandru, 1965, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, București, Editura Științifică.
- Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold. (GBLR)
- Papahagi, Tache, 1985, *Din epoca de formațiune a limbei române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Papahagi, Tache, 2013, *Dicționarul dialectului aromân / Dictionnaire aroumain (macédo-roumain)*, ediție anastatică, editată de Nicolae Saramandu și Manuela Nevaci, București, Editura Academiei Române. (DDA)
- Pușcariu, Sextil, 1975, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, zweite. unveränderte Auflage, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag. (EWRS)
- Rizescu, I., 1963, „Cu privire la dubla negație”, *Studii și cercetări lingvistice*, XIV, nr. 4, p. 471–478.
- Sausy, Lucien, 1985, *Grammaire latine complète*, Paris, Librairie Ferand Lanore.
- Serbat, Guy, 1986, *Les structures du latin, avec un choix de textes traduits et annotés de Plaut aux Serments de Strasbourg*, troisième édition revue et corrigée, Paris, Éditions A. & J. Picard.
- Tiktin, H., 2000–2005, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, Cluj-Napoca, Editura Clusium. (TDRG)
- Väänänen, Veikko, 2006, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, Éditions Klincksieck.
- Wagner, Max Leopold, 1993, *La lingua sarda. Storia, spirito e storia*, terza edizione, Tübingen-Basel, Franke Verlag.

NOTES ON THE *ALT NIME* / *NIME ALT* ‘NOBODY ELSE / NO ONE ELSE’ SYNTAGMS IN ROMANIAN

(Abstract)

In recent years, a shift in syntactic analysis has been noticed due to the fact that grammarians have started approaching various diachronic language facts in an attempt to detect the mechanisms that could account for the existence of certain syntactic constructions in present-day language. Although such an analysis may seem a lengthy one, we regard it as beneficial for the description of the syntactic structures stabilized throughout the centuries.

This study is part of the above-mentioned trend and aims to focus on the occurrence and development in Romanian of certain syntactic groups made of a negative pronoun – *nime(ni)* ‘nobody’ and an indefinite pronoun –*altul* ‘else’. Traces of such widely used syntagma in the past can also be identified today, especially in the familiar speech, although their structure has evolved (*nimeni altcineva* / *altcineva nimeni* ‘nobody else / no one else’).